

César Aira Fulgencijus

Iš ispanų kalbos vertė Aistė Kučinskienė

R A R A

Vilnius, 2024

Quae fama modo venit ad aures?

*Iungentur ante saeva sideribus freta
Et ignis undae, Tartaro tristi polus
Lux alma tenebris, roscidae nocte dies
Quam cum scelesti...¹*

Darnūs choro balsai vis garsėjo, pripildė amfiteatro erdvę niūrių apdainuojamo likimo posūkių. Žiūrovų kantrybę išbandė lėtas dainavimas, leidęs pabrėžti, kaip pamažėl artinasi kraupi mirtis. Legatas Fulgencijus primygtinai reikalavo eilutes tęsti ilgiau, kiek įmanoma, kol dar bus suprantami žodžiai. Jiems sekėsi gerai, tik jis nesuprato, ar iš tikrųjų gerai, ar vien šališku jo vertinimu. Nesumojo, ar jam, šių

¹ Koks gandas ką tik pasiekė ausis? // Greičiau jau marios susijungs su šviesuliais, / Ugnis su vandeniu, su pragaru – dangus, / Tamsybės su šviesa, diena su naktimi, / Nei siela su niekšingo [...] (Lucijus Anėjus Seneka, *Oktavija*, iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Vilnius: Sofoklis, 2016, p. 29, 25).

eilučių autoriui, reikėtų būti reiklesniam, o gal ne tokiam reikiam. Jam turėjo arba patikti viskas, nes tai buvo jo kūrinys, arba nepatikti niekas, nes pastatymas neišvengiamai nukrypo nuo užrašytame kūrinyje užčiuopto idealo. Nelengva pasirinkti teisingą požiūrį savajai kūrybai vertinti, nors nežinia, ar meno srityje apskritai įmanoma nustatyti, kas teisinga, o kas – ne. Jis ne profesionalus dramaturgas, tėra parašęs vienintelę tragediją, ir ta išspaudė visus jo kūrybinius syvus. Todėl ir vertino iš esmės tik svarbiausius autoriui rūpinčius dalykus: ar skaidri dikcija, ar nepraleista kokia nors eilutė. Tekstą sau po nosimi deklamavo kartu su aktoriais, įsijautęs į jų veiksmus ir emocijas.

Fulgencijų vaidinantis aktorius buvo už jį jaunesnis, todėl skausmingos atomazgos patosas dar labiau išryškėjo. Tik gaila, kad aktorius nebuvo stotingas. Autorius pirmenybę būtų teikęs aukštam vyrui, todėl smarkiai dvejojo, kai teko rinktis tarp šio vaidmenį galop gausiančio aktoriaus ir kito – aukšto, bet prasto. Jam būtų buvę malonu matyti save ano augaloto vyro kūne, bet netinkamas pastarojo balsas ir prasta gestikuliacija taip stipriai nusileido puikiems kito aktoriaus bruožams, kad nebeliko nieko kito kaip, nepaisant žemo ūgio ir valstietiškos išvaizdos, pasirinkti būtent šį. Fulgencijus vylėsi, kad deramą įspūdį poetine galia ir emocija įtaiga sukurs pats tekstas, o tai padės pamiršti aktoriaus

išvaizdos trūkumus. Be kita ko, dėl nuožulnios Vindobonos amfiteatro konstrukcijos aktoriai buvo stebimi iš viršaus, todėl ūgio skirtumų gerai nė nesimatė.

Įprastai jis susilaikydavo ir nesikišdavo skirstant vaidmenis ar sprendžiant dėl kitų pastatymo detalių. Bent tiek galėjo padaryti iš pagarbos aktoriams, sutinkantiems vaidinti jo tragedijoje, dėl jos pakeičiantiems planus ir turintiems vos kelias dienas išmokti žodžiams bei parepetuoti. Tačiau protagonistas buvo išimtis, nes jis atskleidžia visą jo žmogiškumą, mat tai ir yra jis, Fulgencijus, tokiu pačiu vardu, taip pat generolas. Vaidmuo pernelyg su juo susijęs, todėl negalima visko palikti atsitiktinumui. Čia jis turėjo būti apdairus, nes klaikiausiai bijojo sukelti publikos juoką. Tragedijoje vaizdavo taurų herojų, o nuo tauraus iki juokingo – vos vienas žingsnis. Taigi reikėjo apdairiai parinkti protagonistą: nuo jo priklauso visi dramatinio veiksmo posūkiai, todėl, šiam gerai atlikus savo vaidmenį, visa kita, net jei nepavyksta, nėra tiek svarbu.

Spektaklis jį, kaip visad, pakerėjo ir nebuvo jokių prižasčių manyti, kad kiti žiūrovai reginį vertina priešingai. Kūrinio istorija jam rodėsi tartum seniai užmirštas ir kruopščiai atkurtas prisiminimas, ji nustelbė visas kitas istorijas, užvaldė viską iki paskutinės sąmonės kertelės. Aktoriai persikūnijo į jo išgalvotus personažus, scena tapo vietoje,

kurioje Fulgencijaus sukurtas Fulgencijus kadaise patyrė likimo išbandymus, o laikas, buvęs civilizuota pavakare Vindobonoje, virto atšiauriu stepių vidurnakčiu. Jį persmelkė ši regimybė. Susitelkęs tylomis krutino lūpas sulig kiekvienu hegzametro skiemeniu ir atrodė lyg paniręs į transą. Labai giliai paniręs nebuvo, nes slapčiomis vis tiek dirščiojo, kaip reaguoja publika. Kol kas jį supantys provincijos valdžios atstovai, aukšti pareigūnai ir jų žmonos, klausėsi pagarbiai tylėdami; buvo justi, kad jie susikaupę, nors susikaupimą nesunku supainioti su nuoboduliu. Šie valdininkai, prate prie oficialių priėmimų ir gilaus ceremonijų nuobodulio (jam tai irgi nesvetima), turėjo būti gerai įvaldę techniką renginiuose mąstyti apie savus reikalus niekam to nė nepastebint.

Kur kas labiau jam būtų patikę perskaityti mintis tų, kurie atėjo savo valia, nekviesti, ne iš pareigos. Jie buvo mįslė: kartkartėm jam rodydavosi, kad į kūrinį jie įsijautę taip pat kaip ir jis, o kitais kartais jis įžvelgdavo, kad jie atitolsta, stebi ironiškai arba kamuojami nuobodulio. Lengviau darydavosi žinant ar numanant, kad provincijose gerokai mažiau pasipūtusių teatro žinovų, kurių nestinga Romoje, – priekabiai vertinančių eodus ir antistrofas bei įvairias svarbias retorines priemones, apie kurias jis ničnieko neišmano. Asmeniškai jam labiau patiko naiviai susitapatinti su kūrinium, nesirūpinti techniniais dalykais, kaip paprastam žmogui,

tiesiog besidominčiam imperijos džiaugsmams ir vargais. Į teatro pasaulį jis įžengė pro užkulsius, bet publiką vertino lygiai taip pat kaip profesionalai – kaip paslaptį. Bet kokiu atveju šiame žmonių kemsyne, į kurį neįmanoma net įžengti, būtent dėl to, kad jis neįžengiamas, galėjo atsirasti kas nors, viską tobulai suprantąs.

Jis jokių būdu nereikalavo, kad jo legionieriai ir pareigūnai ateitų žiūrėti spektaklio, jų net nekviėdavo. Kai kurie šįkart vis dėlto pasirodė, labiau ne iš smalsumo, o iš dyko buvimo. Kelias dešimtis iš tų šešių tūkstančių su juo atvykusių vyrų (jie būtų užpildę didesnę amfiteatrą) jis matė besišnekučiuojant ant laiptų. Likę žiūrovai buvo vietiniai. Kitaip nei pastarieji, jo kariai galėjo pasiteisinti, kad spektaklį jau matė. Tartum kartotė nebūtų teatro esmė, pagrindinė trauka. Bet negi tai paaiškinti netašytiems, prie kietos duonos kriaukšlių pratusiems legionieriams? Jis, priešingai, apie kartotę žinojo daug, mat tragediją ne tik parašė, bet ir matė visus jos pastatymus iki vieno.

Įdėmiai sekdamas pasakojimą, jis įkypai nužvelgė aukščiausias pakopas – pasirodė tuštokos. Reikia nepamiršti, kad diena buvo šalta. Bet net ir tokiu atveju... Kodėl gi jie stato tokius didelius amfiteatrus? Jis supranta, kad juose neapsiribojama vien teatru – čia vyksta Panatėnajos ir kiti masiniai renginiai. Amfiteatrų poreikį pateisina tūkstantmetė

tradicija, tačiau tragedijoms jie netinka. Aktoriams, kai neturi rago, tenka kone rėkti, be to, iš tolo nesimato dalies išraiškos subtilybių, o tai trukdo gerai įsijausti, nors įsijausti – tragedijos meno esmė. Jis būtų tapęs kamerinio teatro šalininku, jeigu būtų nujautęs, kad amžininkai pasirengę tokios rūšies naujovei. Nors, tiesą sakant, ir pats nebuvo jai pasirengęs – grynų gryniausias imperinis romėnas, apribotas pažiūrų, nulemtų to civilizacijos raidos etapo, kuriame gimė.

Tuo metu spektaklio veiksmas buvo jau įpusėjęs. Tomis akimirkomis, kai išsiblaškęs skendėjo mintyse, jis ir toliau tylomis mechaniškai deklamavo scenoje skambančias eilutes. Dabar vėl susijaudinęs susitelkė į sceną. Tuoj prasidės jautriausi epizodai, painiais keliais vedantys link lemtingos atomazgos.

Nuo tos minutės jam terūpėjo, kas nutiks kūrinio personažams, o vieną jų – save patį – stebėjo itin įsijautęs, atrasdamas vis naujų perspektyvų. Scenoje Fulgencijus patikliai derėjosi su skitų vadu, melagingai žadančiu sąjungą, o tarp žiūrovų sėdintis Fulgencijus žinojo, kad tai žabangos, bet nieko negalėjo padaryti, kad jį, tai yra save, išpėtų... Šį negalėjimą nulėmė tai, kad buvo ir trečias Fulgencijus – tas, kuris laikydamasis nepermaldaujamų meno taisyklių parašė tragediją.

Pabaigoje, chorui atliekant ilgą giesmę ištuštėjusios scenos gilumoje, kur teliko gulėti skitų karaliaus parankinių

nužudytas protagonistas, Fulgencijaus emocijos pasiekė aukštumas. Tartum pakliuvęs į kitą laiko dimensiją, kuždėjo žodžius užvelindamas viena, paskui dviem, trimis eilutėmis... Negalėjo atplėšti akių nuo kūno to žmogaus, kuris ankstesniuose veiksmuose buvo narsus karys, imperijos legionų pasididžiavimas, o dabar gulėjo be dvasios, tik sopulinga jo siela klajoją po šešėlių pasaulius. Širdį suspaudė sielvartas, susijęs ir su tikruoju pasauliu. Kaskart jausdavosi taip pat, kad ir kiek sau sakytų, jog visa tai netiesa, nes jis juk vis dar gyvas ir toks bus ilgai. Pamatyti save mirusį poetinėje išmonėje – taip pat tam tikros formos mirtis.

Šie tamsūs jausmai tikrovėje turėjo atitikmenį, o iš dalies ir priežastį, nes nusileido saulė ir neišvengiamai artinosi naktis. Žiūrovai pakilo iš vietų, o jis mėgino kuo skubiau atsipeikėti ir nuo veido nutrinti visas kūrinio sukeltas įtampas. Atsisuko į Lucijų Kordatą, provincijos valdytoją, sveikinantį:

– Įstabus herojaus portretas.

Jo žmona pridūrė:

– Mirtis dar niekad nebuvo manęs taip sujaudinusi.

Neišmanėliai! Nors kalbėjo vedami gerų intencijų ir net nuoširdžiai, pagyros slydo kūrinio paviršiumi, neužčiuopdamos jo gylio ir vertės. Jų klausydamas jis jautė, kaip kiekvienas apie jo tragediją išstartas būdvardis tarsi spyruoklė

stumia ją į padanges, vis toliau nuo jo. Mandagumo gestai, tušti žodžiai, ištarti laikantis etiketo. Bet, kai pagalvoji, gal taip ir geriau. Akimis jis pagavo savo asistentą Laktarijų, pakvietė jį, o šiam prisiartinus pabėrė sausų ir aiškių nurodymų. Iš tiesų nieko jam nereikėjo, bet norėjosi sugrįžti į realybę, tarytum perlų ieškotojui, išnėrusiam į vandens paviršių ir įkvepiančiam. (Perlas, parsineštas iš gelmės, buvo sufantazuota ir pavaizduota jo paties mirtis.)

Lydimas kitų svarbių asmenų, jis nusileido į aikštelę pasilabinti su aktoriais. Pamačius pagrindinį aktorių gyvą ir sveiką, apvaliais lašinių mėgėjo skruostais, Fulgencijaus nerimas atlėgo, bet jis ir šiek tiek nusivylė, nes jo įsijautimas liko bergždzias. Tačiau aktorių pasveikino, kaip ir kitus, nei meluodamas, nei sutirštindamas.

Neteko jam meluoti ir vėliau, per Kordato surengtą atsisveikinimo vakarienę, kai žmonės kamantinėjo, ar patenkintas jis pastatymu. Fulgencijus jį įvertino kaip nepriekaištingą.

– Tuomet nesuteršėme miesto garbės, – tarė vienas iš svečių. – Jūsų nuomonė svarbiausia, mat autorius – juk pats reikliausias žiūrovas.

– Nebūtinai, – svarstė Fulgencijus. – Aišku, autorių labai daug, taigi tarp jų tikrai pasitaiko tokių, kurie niekad nebus iki galo patenkinti. Mano atvejis kitoks, gal ir dėl to, kad

nesu profesionalas. Pripažįstu įvairias interpretacijas ir džiaugiuosi dėl skirtumų, jeigu tik paisoma teksto.

– O ką manote apie mūsų miestą?

– Nuostabus. Stulbinantis.

– Ar jūs Vindobonoje pirmą sykį?

Fulgencijus jau anksčiau pastebėjo, kad vos tik prašnekus apie literatūrą visiems labai, net neįtikėtinai magėdavo pakeisti temą. Jie ir toliau kreipė pokalbį kita linkme, kol Kordatas pasiūlė tostą už garbųjį netrukus išvyksiantį svečią. Atsakydamas legatas padėkojo už gausias į jo asmenį nukreiptas malonybes ir paminėjo, kokį išskirtinį malonumą jam suteikęs spektaklis („tobulas“), pastatytas pagal jo, netvirtai į teatro pasaulį žengiančio mėgėjo, dramą. Tai nebuvo apsimėstinė saldžialiežuvystė, pasirodymą jis gyrė nuoširdžiai, tuolab turėdamas galvoje ateitį. Buvo įsitikinęs, kad po šio pastatymo dar ilgai nebus kitų, vertų stebėti ir klausyti, nes jo misija barbarų žemėse gali trukti mėnesių mėnesius ar net ne vienus metus.

Vis iš naujo pripildant vyno kraterus, neilgtrukus žmonės pradėjo klegėti nuoširdžiau ir triukšmingiau. Be priežasties prapliupęs kvatojimas pynėsi su dėstomomis nuomonėmis apie gladiatorius ir kvadrigas. Garbingų romėnų liežuvių marmuras suglebo ir virto beformiu moliu. Šviestuvai spinduliavo rausvus dūmus, galvos ritmingai krutėjo.

– Ir ką gi jūs apie mus pamanysit...

Šiuos žodžius ištarė bendrame triklinijuje įsipatoginusi matrona – pusiau primerktos ar pusiau atmerktos akys slėpė susidomėjusį žvilgsnį, susiglamžiusios drabužio klostės dengė krūtis.

– Ponia, *ut vobis*¹.

Išsprūdo neplanuotai, tartum už jį kalbėtų kitas žmogus.

Juokai jį apsupo lyg kobros. Ūmai pasijuto esąs girtuoklių sūkuryje. Pats tegėrė vandenį – buvo abstinentas. Šis pojūtis jam nenaujas: kitiems geriant visad kildavo jausmas, tartum minia jį užgula, tarsi vynas veikia jį, o ne visus kitus.

Tada nusprendė palikti pokylį ir eiti miegoti, pasiteisindamas geriausia įmanoma priežastimi: auštant legionui reikia išvykti. Atsisveikino glaustai, mat šeimininkai jau buvo tokios būklės, kad tegebėjo veblenti. Prieangyje, kur laukė ištikimasis Laktarijus, jį atgaivino vėsus oras. Apleidęs rūmų miegamuosius, kuriuose buvo apsistojęs nuo tada, kai atvyko į miestą, šianakt Fulgencijus miegos savo palapinėje, kad vos išgirdęs trimitą būtų pasirengęs išvykti.

Iškeliauti jau tikrai buvo metas, ir jau seniai. Planuojant žygį čia numatytas dviejų dienų stabtelėjimas pasipildyti atsargų užtruko tris ilgas savaites. Jam būtų pritikę kaltinti

¹ Kaip ir jūs (lot.).

save, kad šitaip uždelsė ir pasinaudojo gerojo Kordato sve-tingumu, nors šis, tiesą sakant, kito pasirinkimo ir neturėjo. Tačiau legionas buvo dėkingas už poilsį, o jis pasimėgavo pamatęs savo kūrinį pastatytą. Toks ir buvo motyvas užsi-stovėti Vindobonoje – duoti laiko vietinei trupei išsiminti žodžius, parepetuoti. Šis miestas – paskutinis kultūringas taškas pakeliui, tad Fulgencijus nenorėjo praleisti progos susikurti jaukų prisiminimą, lydėsiantį tolesniuose žygio sunkumuose. Jis suvokė, kad ši asmeninė, pati asmeniškiausioji priežastis paralyžiavo šešių tūkstančių vyrų minią ir kėlė grėsmę išsekinti regioną. Bet jis galėjo sau šitai leisti. Nepasiekiamas Senato, neturėjo niekam atsiskaityti, taigi vadovavosi ištaigingais savo paties įgeidžiais. Be kita ko, netikslu sakyti, kad jie uždelsė: Roma yra amžina, imperija užkloja visą pasaulį, todėl jai negalioja vargingi kasdieniai erdvės ir laiko matmenys.